

احوالات تربیت پژوهش محور

فریدالدین حداد عادل

سید میثم موسوی

تصویرگر

تا شاید در سال‌های آخرین مدرسه به بار بنشینند. از دانش‌آموزی که در دبستان سر کلاس‌های آمادگی آزمون ورودی مدرسه تیزهوشان سؤال چندگزینه‌ای تمرین می‌کند، نمی‌توان ورود به‌هنگام و قوی در امور پژوهشی دوره دبیرستان را توقع داشت.

ب) معلم در چنین فرهنگ مدرسه‌ای دیگر دانای کل و مدرس تمام‌قد مدرسه و علم نیست، بلکه تسهیلگر، راهبر، هدایتگر و همراه مؤثری است که براساس شناخت بوم پیش رو، به شناساندن مسیر و روش‌های مفید می‌پردازد. در این مکتب معلم یا دستیار پژوهشی بیشتر همراه و همکار دانش‌آموز پژوهنده است.

ج) مدرسه و متولیان آن باید تکلیف خود را با تابوهای کهن مدرسه کلاسیک روشن کنند. اگر همه دغدغه ما آزمون سراسری و آزمون‌های جامع و غیرجامع باشد، حتماً نمی‌توانیم مدرسه‌ای پژوهش‌محور داشته باشیم. اگرچه آزمون و آزمون سراسری و هیجانات پیرامون آن‌ها سطحی و غیرعلمی و غیرمعرفتی هستند، اما متأسفانه اکنون بر همه شئون آموزش و پرورش مسلط شده‌اند و از آن ناگزیریم. در چنین شرایطی لازم است بدانیم، با این ترکیب عمل آموزشی، حرکت به‌سوی پژوهش و قابلیت‌های فکری برتر خیلی دور از دسترس است. چنانچه می‌بینیم در وضعیت فعلی امتحان‌های نهایی، استقبال در فعالیتهایی نظیر جشنواره خوارزمی و المپیادهای علمی کم شده است. به‌وضوح می‌بینیم، از رشته‌های علوم محض مانند فیزیک، شیمی و ریاضی نیز دیگر در دانشگاه‌ها استقبال نمی‌شود و صندلی این رشته‌ها مورد استقبال دانشجویان ورودی قرار نمی‌گیرد.

د) اگر بخواهیم مدرسه‌ای پژوهش‌محور داشته باشیم، لازم است سیاست‌های کلان آموزشی را دگرگون کنیم. اکنون آزمون سراسری کل نظام مدرسه‌داری و آموزش عمومی را به یک اتفاق چندین ساله خسته‌کننده نتیجه‌محور تبدیل کرده است. اگر بهترین دانش‌آموز در ماه‌های آخر تحصیل دچار مشکل شود، همه زحمتهایش بر باد می‌رود و تحصیلش بی‌نتیجه می‌ماند. از سوی دیگر، اگر یک نوجوان

وقتی سخن از آموزش و مدرسه پژوهش‌محور به میان می‌آید، لازم است به پرسش‌ها و گزاره‌های متعددی توجه کنیم؛ جمله‌هایی اخباری و پرسشی که ما را با نقشه کلی این مدل و ساختار تربیت آشنا می‌کنند. در کلیت این متن واژه تربیت امری فراگیرتر از اقدامات کلاسی و آموزشی و برنامه پرورشی و فرهنگی مدرسه است. تربیت شامل جمع همه اقدامات درون مدرسه‌ای و روح و فرهنگ حاکم بر این جمع عددی است.

در علم تربیت پژوهش‌محور لازم است به اقتضائات بومی پژوهش توجه کنیم. اینجا بوم به معنی محیط جغرافیایی و طبیعی و شرایط سنی و جنسی مخاطب و همچنین اتمسفر حاکم بر ذهن و جسم و عمل مخاطب ما- اعم از دانش‌آموز، آموزشکار و اولیا و حتی ناظران بیرونی- است. توجه به باورها و مرزهای فکری و اعتقادی در تربیت پژوهش‌محور از آنجا ضروری احساس می‌شود که ما می‌دانیم پژوهش‌محوری ارتباط عمیقی با سؤال، تفکر، پرسش، فهم و درک فلسفی، شبهه‌داشتن و شبهه‌دار کردن دارد.

کلمات نوشته‌شده، همان‌قدر که برای عبور از مسائل مهم راهگشای انسان‌ها و بشریت هستند، ممکن است با به‌کارگیری و گسترش نابه‌جا به مخاصمانی بی‌پروا برای هدایت و نجات فرد و اجتماع بدل شوند. وظیفه خطیر مدرسه این است که با درنظرگرفتن همه جوانب عملی و فکری و تربیتی یک بوم به گسترش فکر و عمل پژوهشی کمک کند. فهم بهتر ابعاد و اضلاع پژوهش‌محوری تعلیم و تربیت به درک عمیق‌تری از پژوهش‌محوری نیاز دارد.

پژوهش‌محوری یک فرهنگ است، نه صرفاً یک روش یا یک کلاس درس یا یکی از اقدامات یک مدرسه فعال برای ارتقای توانمندی‌هایش و شاید هم بستن دهان اولیا و دانش‌آموزان. پژوهش‌محوری یک فرهنگ است، با اقتضائات و شرایط خاص خود. برای شناخت بهتر پژوهش‌محوری به منزله یک فرهنگ، به چند گزاره قابل تأمل اشاره می‌کنیم: الف) برای گسترش پژوهش و تفکر نخست باید بدانیم، این فرهنگ در سنین پایین مدرسه باید گسترش یابد

با استعداد درس‌نخوان ظرف چند ماه آخر پایه دوازدهم تصمیم بگیرد به‌طور جدی گذشته را جبران کند، حتماً می‌تواند بخش قابل‌ملاحظه‌ای از عقب‌ماندگی‌اش را جبران کند.

در مدرسه پژوهش‌محور شرایط فرق می‌کند. کل تلاش‌های آموزش‌کاران فرایندمحور است و نتیجه عینی مشهود و شوق‌برانگیز است. همت و انگیزه همه دست‌اندرکاران است که از کودکی پرجنب‌وجوش، در روندی حساب‌شده و دقیق، یک انسان سؤال‌مند و جست‌وجوگر می‌سازد که در آینده زندگی‌اش به موفقیت‌های خاص خود دست پیدا می‌کند.

ه) توجه به پژوهش نیازمند ساختار اداری متفاوت در مدرسه است. مدل چیدمان میلمان مدرسه هم دیگر مثل مدرسه‌های امروز ما نیست. روش‌های اعتبارسنجی فعالیت‌ها و داوری درباره تلاش شاگردان و زحمت معلمان نیز به شکلی دیگر است. حتی زمان حضور تیم پژوهش در مدرسه تابع مقررات جاری نیست. میزان استفاده و بهره‌برداری از ابزارهای پژوهشی نیز تابع شکل امروزی مدرسه‌داری ما نیست. به‌طور کلی آرایش گروه و دانش‌آموزان و جانیابی فضاهای آموزشی در مدرسه پژوهش‌محور متفاوت است. حتی کارنامه و کارنامی دانش‌آموزان نیز تابع قواعد عملی فعلی آموزش و پرورش نیست.